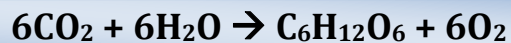
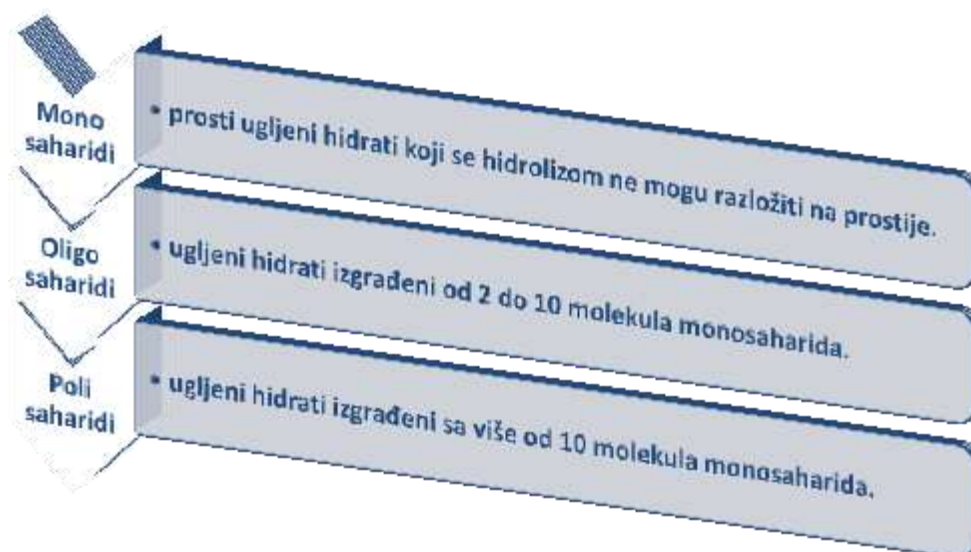

UGLJENI HIDRATI

- **Ugljeni hidrati** su najrasprostranjenija jedinjenja u živom svetu.
- Organska jedinjenja ugljenika, vodonika i kiseonika u kojima je odnos vodonika i kiseonika 2:1 (otuda i naziv, postoje i jedinjenja gde odnos nije zadovoljen, a pripadaju ovoj klasi).
- Drugi nazivi su **saharidi** ili **šećeri**.
- Sintetizuju se iz ugljen-dioksida i vode.

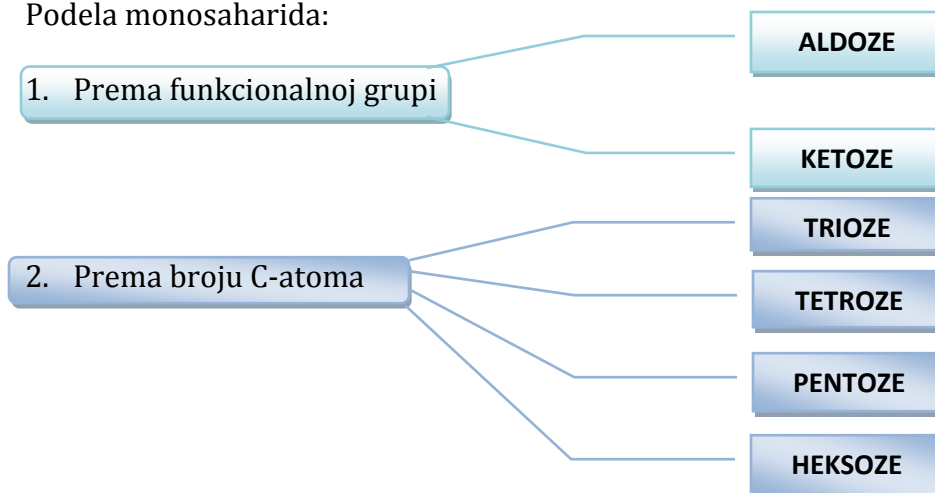

- Prema složenosti, ugljeni hidrati se mogu podeliti u tri grupe:

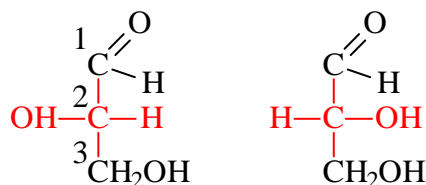

MONOSAHARIDI

- Monosaharidi su polihidroksilni aldehidi ili ketoni (ima aldo ili keto funkcionalnu grupu i više hidroksilnih grupa).
- Podela monosaharida:

➤ **ALDOZE**

- a) **Aldotrioze** – predstavnik je **gliceraldehid**. Služi za određivanje apsolutne konfiguracije bilo kog monosaharida koji sadrži **hiralni** centar.

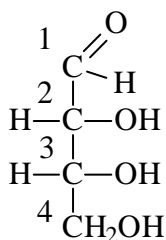

L-gliceraldehid   D-gliceraldehid

Svi oni monosaharidi koji imaju **-OH** grupu na **najudaljenijem hiralnom C-atomu** sa **desne** strane pripadaju **D-seriji**, a sa **leve** strane **L-seriji** (u prirodi su zastupljeniji monosaharidi D-serije).

Enantiomeri su takva jedinjenja koja se međusobno razlikuju po položaju -OH grupa na hiralnim C-atomima. Takva jedinjenja imaju iste fizičko-hemijske karakteristike.

- b) **Aldotetroze** – najpoznatija je **D-eritroza** (nastaje u procesu fotosinteze).

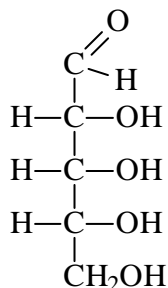
D-eritroza

c) Aldopentoze

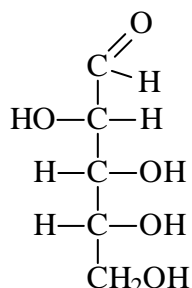
D-riboza – ulazi u sastav ribonukleinskih kiselina

D-arabinoza – ulazi u sastav biljnih polisaharida

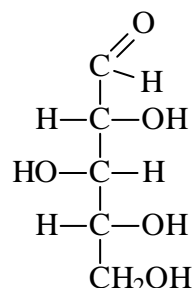
D-ksiloza – ulazi u sastav biljnih polisaharida

D-riboza

D-arabinoza

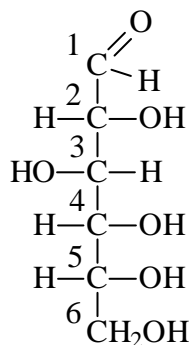

D-ksiloza

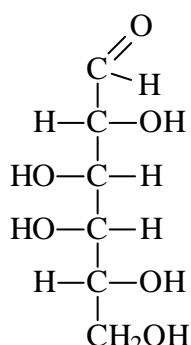
d) Aldoheksoze – najrasprostranjenija je **D-glukoza** (dekstroza ili groždani šećer). Kao slobodna se nalazi u voću i u krvi kičmenjaka, a kao vezana u oligo- ili polisaharidima.

D-galaktoza – nalazi se u disaharidu laktozi.

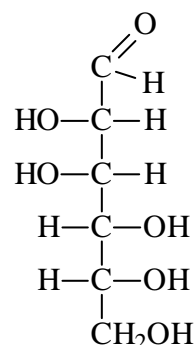
D-manoza – ulazi u sastav biljnih polisaharida.

D-glukoza

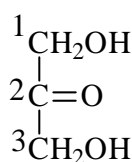
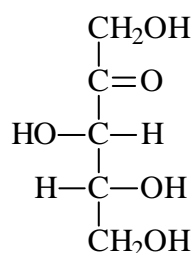
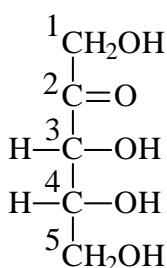
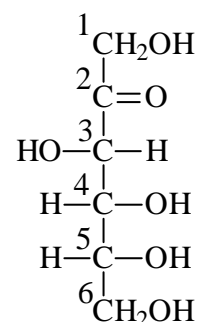

D-galaktoza

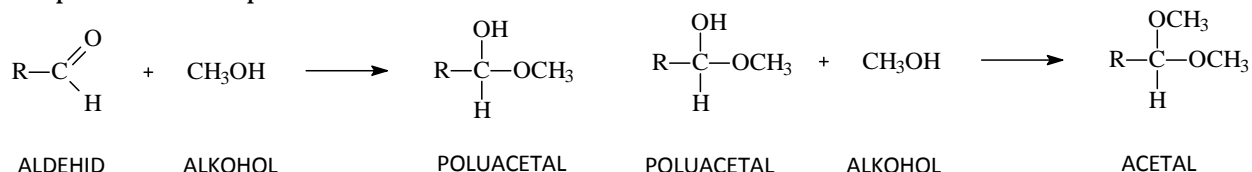
D-manoza

Epimeri su isti monosahridi koji se razlikuju po položaju -OH grupe na samo jednom asimetričnom (hiralnom) C-atomu, ne računajući onaj najudaljeniji koji određuje konfiguraciju.

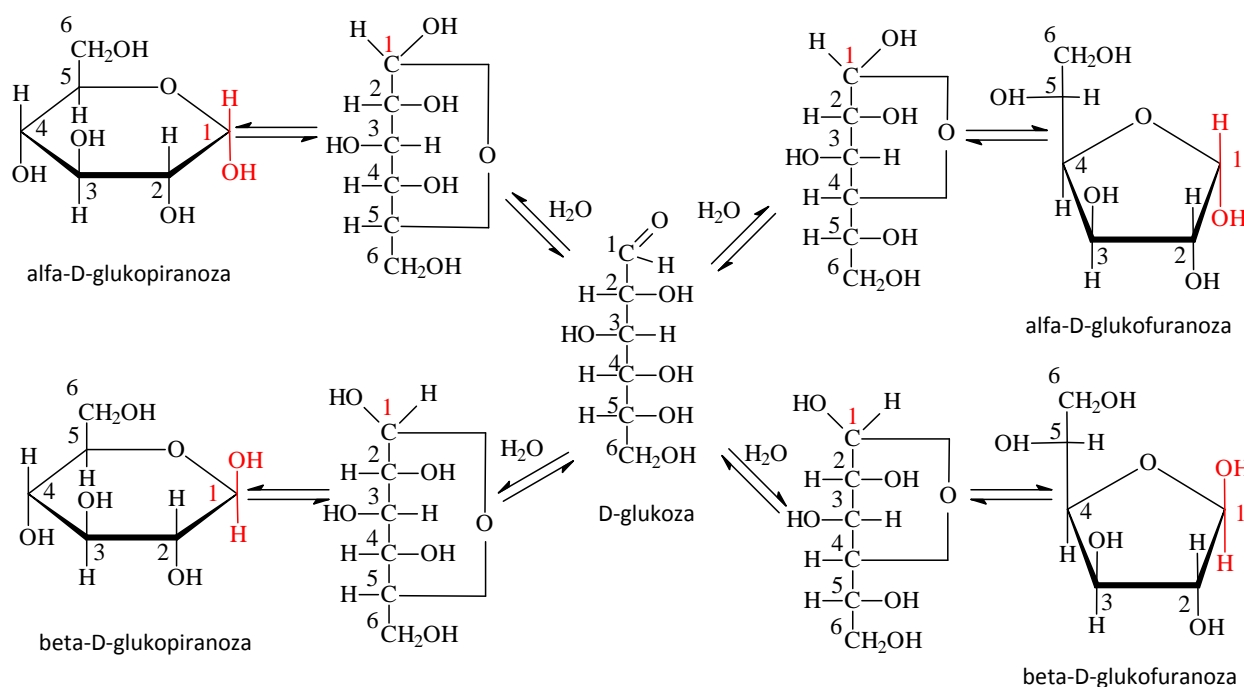
➤ KETOZEa) Ketotrioze
dihidroksiacetonb) Ketopentoze
D-ribuloza   D-ksilulozac) Ketoheksoze
fruktoza

POLUACETALNI OBLICI KOD MONOSAHARIDA

- Monosaharidi su polihidroksilni aldehidi i ketoni, što znači da imaju aldehidnu ili keto funkcionalnu grupu i više hidroksilnih grupa.
- Usled rotacija molekula, kada se jedna -OH grupa nađe na pogodnoj udaljenosti od aldehidne ili keto grupe, dolazi do reakcije između ovih grupa pri čemu nastaju ciklični poluacetalni ili poluketalni.

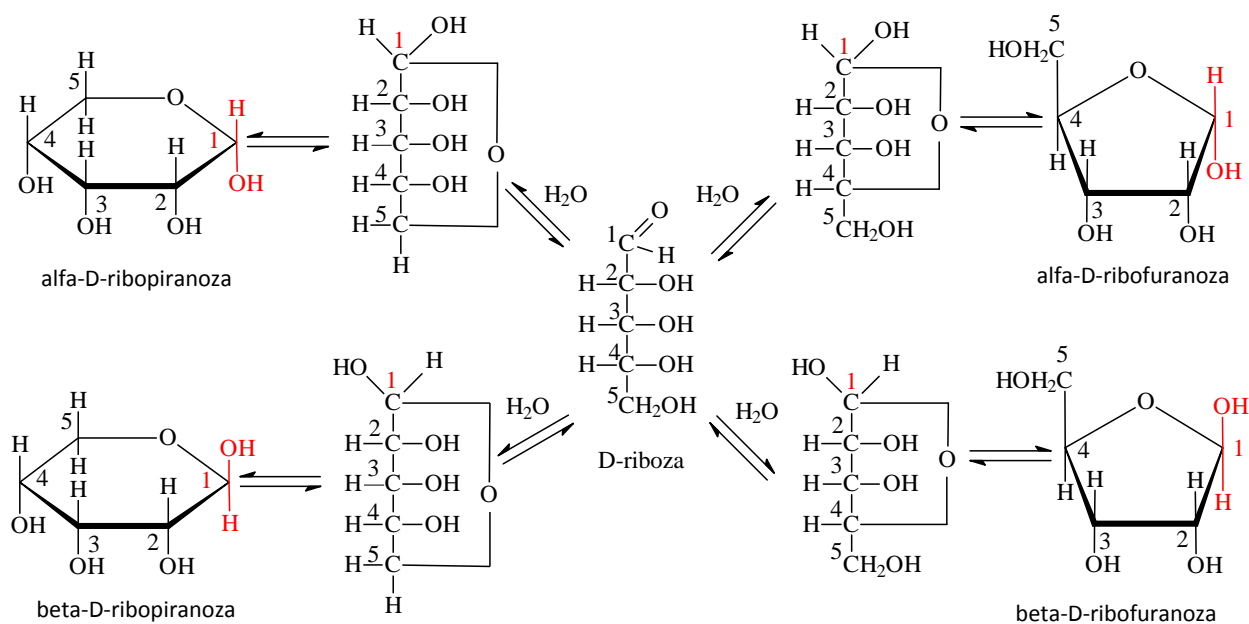

- To se dešava kod aldohexozosa i aldopentozosa koji tada grade petočlane (furanozne) ili šestočlane (piranozne) prstenove.

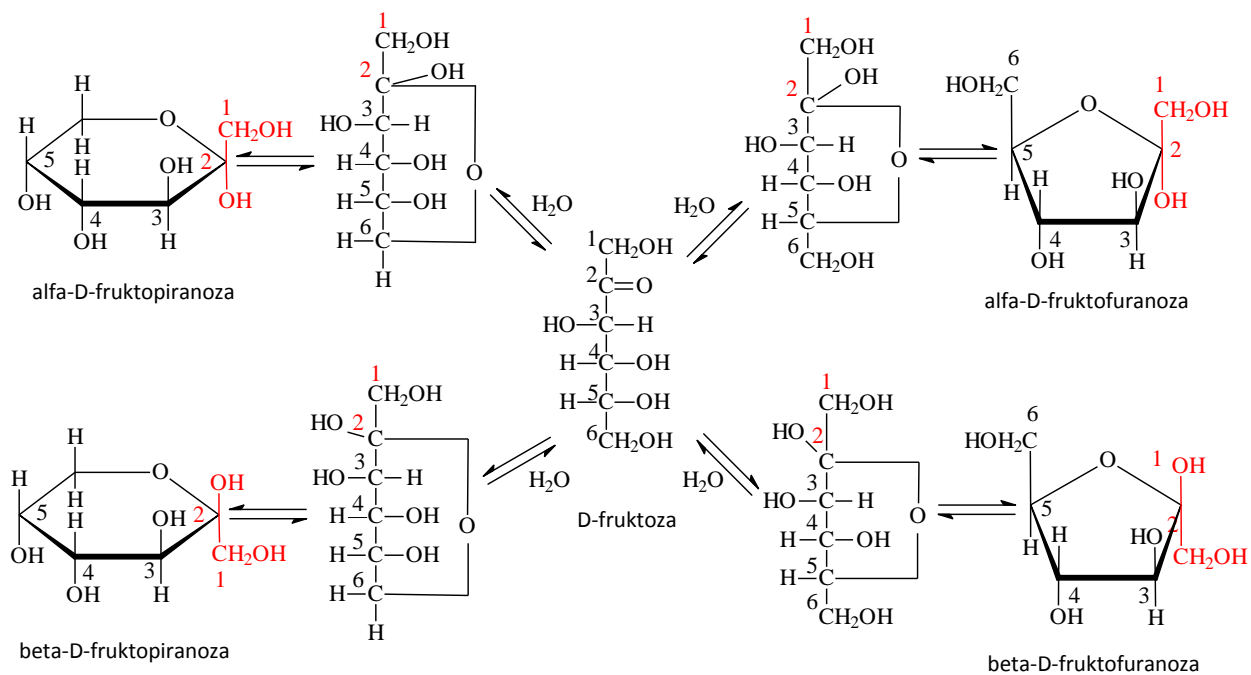

- Prilikom ovih untramolekulskih reakcija, stvara se novi asimetričan centar na C-1 atomu, tj. postoje dve mogućnosti za orijentaciju nastale poluacetalne hidroksilne grupe.
- Poluacetalni oblici monosaharida koji se razlikuju samo po konfiguraciji na asimetričnom C-atomu koji nosi poluacetalnu hidroksilnu grupu, nazivaju se **anomerni šećeri** ili **anomeri**.
- Rastvaranjem glukoze u vodi nastaju 4 anomerna oblika *alfa* i *beta* furanozni i *alfa* i *beta* piranozni (češći).
- Promena ugla rotacije sa prelaska alfa u beta i obrnuto, naziva se **mutarotacija**.

➤ Ciklične strukture poluacetalata su prikazane *Hejvortovim perspektivnim formulama*.

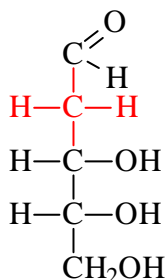

➤ I ketoheksoze i ketopentoze se u rastvoru takođe nalaze u cikličnim oblicima.

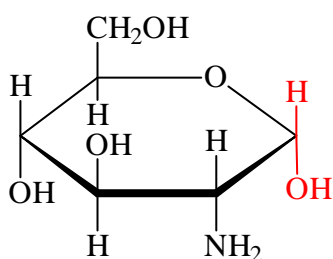
DEOKSI- I AMINO-ŠEĆERI

- **Deoksi-šećeri** su monosaharidi kod kojih su jedna ili više hidroksilnih grupa zamenjeni vodonikom.
- Najpoznatija je **2-deoksi-D-riboza** koja ulazi u sastav deoksiribonukleinskih kiselina.

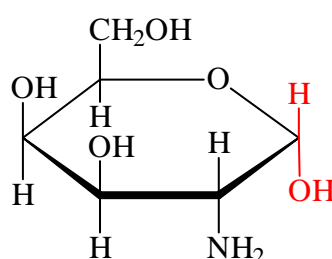

2-deoksi-riboza

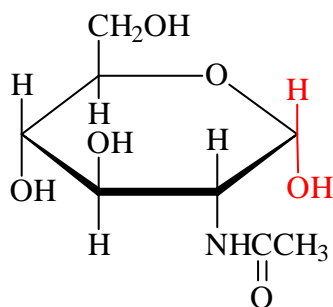
- **Amino-šećeri** su monosaharidi kod kojih je jedna hidroksilna grupa zamenjena amino funkcijom. Najčešće su u piranoznom obliku.
- Najpoznatiji amino-šećeri su **D-glukozamin** i **D-galaktozamin**, kao i njihovi N-acetil derivati.

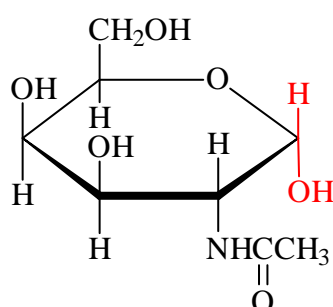
alfa-D-glukozamin

alfa-D-galaktozamin

N-acetil-alfa-D-glukozamin

N-acetil-alfa-D-galaktozamin

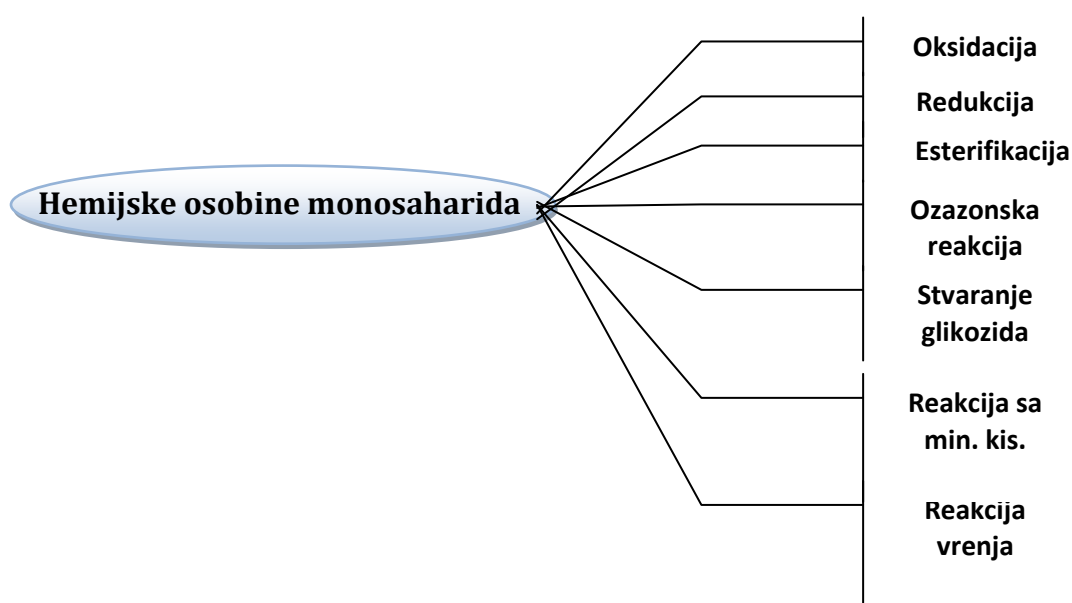
FIZIČKE I HEMIJSKE OSOBINE MONOSAHARIDA

- Fizičke osobine monosaharida: čvrste, kristalne supstance bele boje, po pravilu slatkog ukusa, rastvaraju se u vodi, optički su aktivne supstance sem dihidroksiacetona, nepostojani su na povišenim temperaturama, svi obrću ravan polarizovane svetlosti u desno, osim fruktoze.

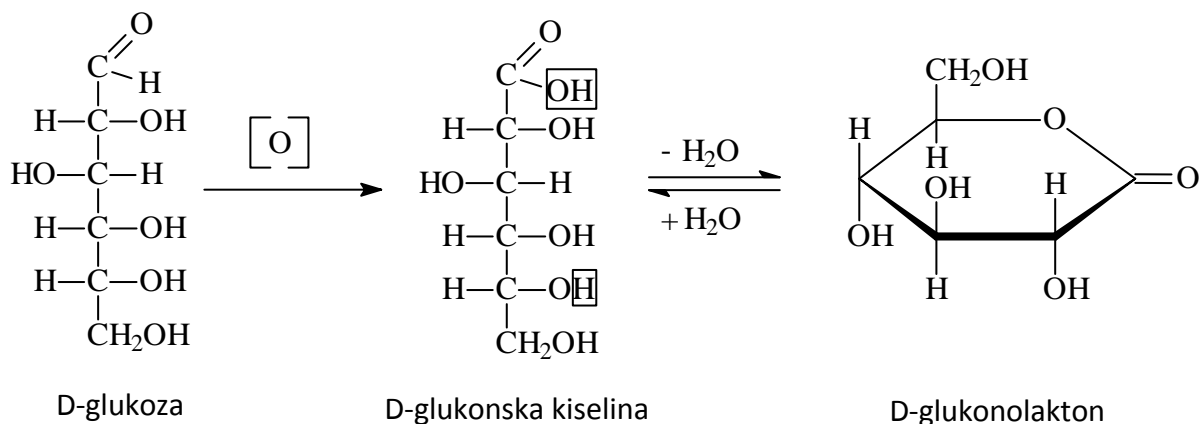
VIDEO 1

OGLED 1 : RASTVORLJIVOST ŠEĆERA U VODI

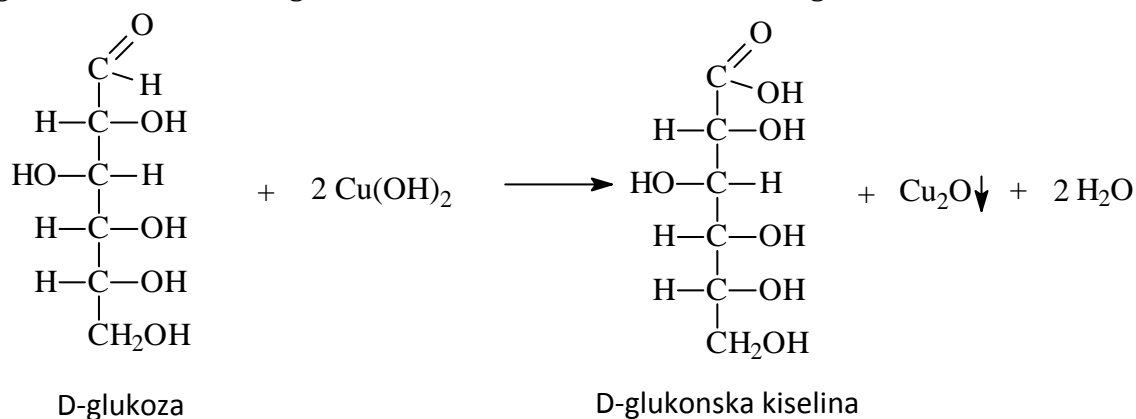
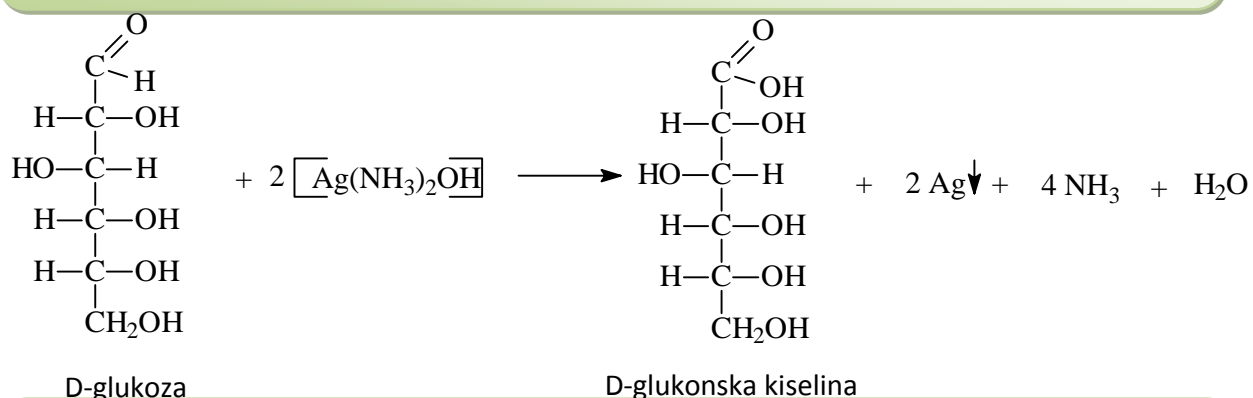
- Hemijske osobine monosaharida:

- Oksidacija** – pri oksidaciji aldehidne grupe, nastaju **aldonske kiseline**. Nalaze se u obliku laktona.

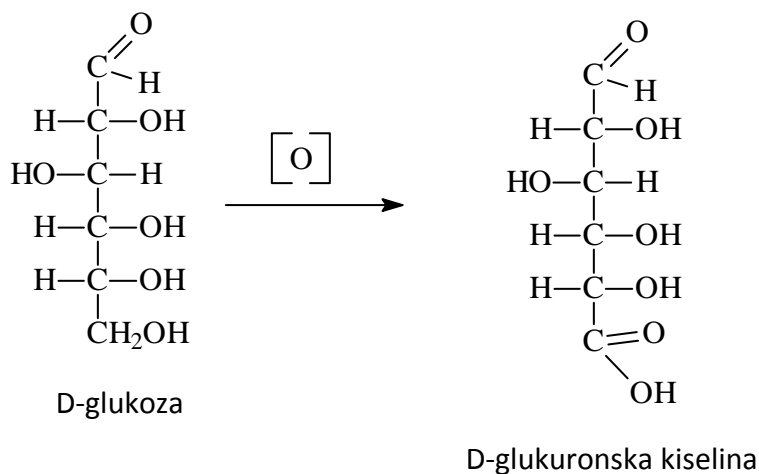

Mogu se oksidovati Felingovim, Tolensovim i Nilanderovim reagensom.

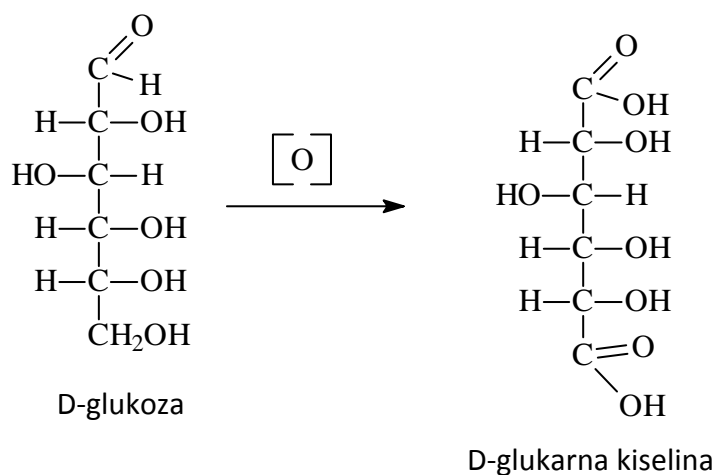
VIDEO 2**OGLED 2 : BENEDIKTOVA REAKCIJA NA GLUKOZU****VIDEO 3****OGLED 3 : FELINGOVA REAKCIJA****VIDEO 4****OGLED 4 : NILANDEROVA REAKCIJA****VIDEO 5****OGLED 5 : TOLENKOVA REAKCIJA (REAKCIJA SREBRNOG OGLEDALA)**

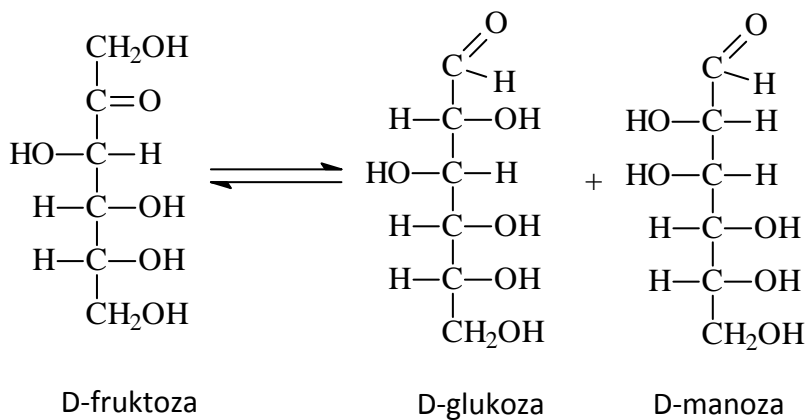
Ako se aldehidna grupa blokira, može se oksidovati primarna hidroksilna grupa i takve kiseline se nazivaju **uronske kiseline**.

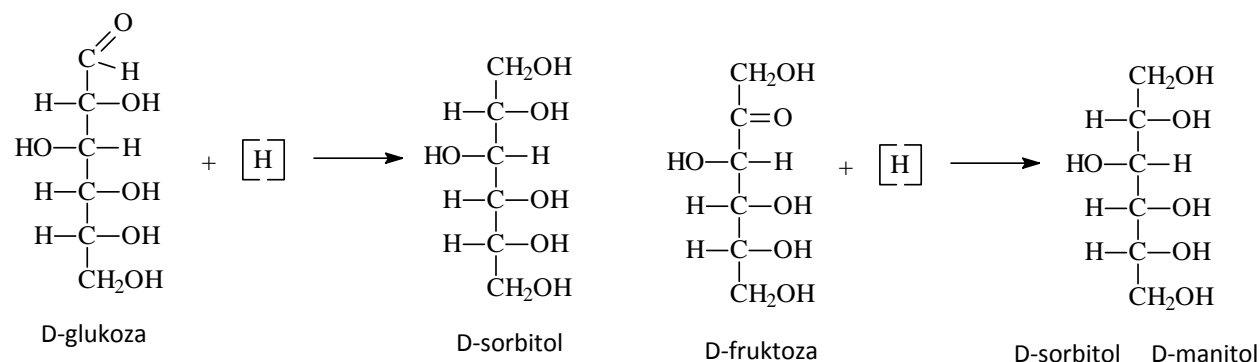
Sa jačim oksidacionim sredstvima, može se oksidovati i aldehidna i hidroksilna grupa pri čemu nastaju polihidroksilne i polikarbonske kiseline.

Ketoze se ne mogu oksidovati blagim oksidacionim sredstvima. Međutim, ako se fruktoza nalazi u alkalnoj sredini, ona prelazi u glukozu i manozu te se zbog toga mogu oksidovati.

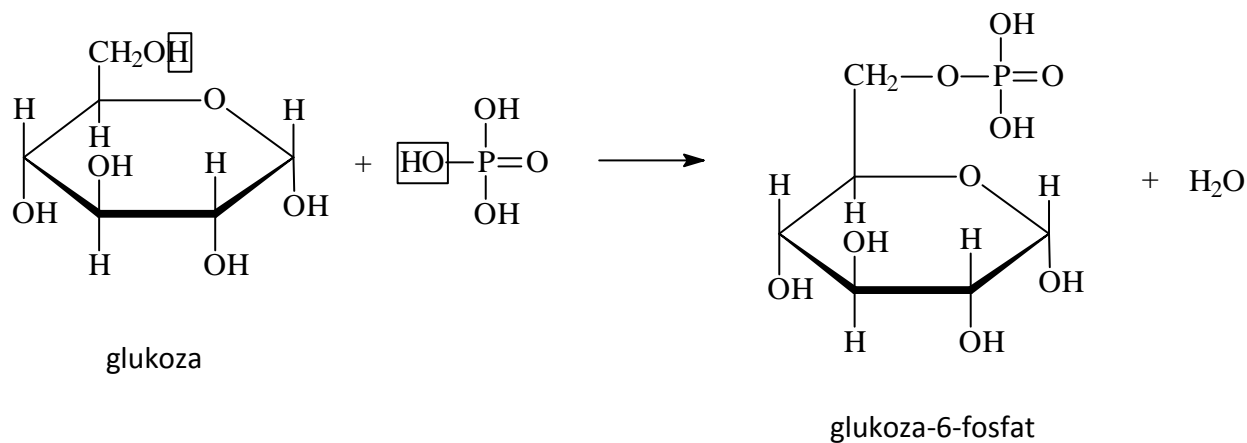
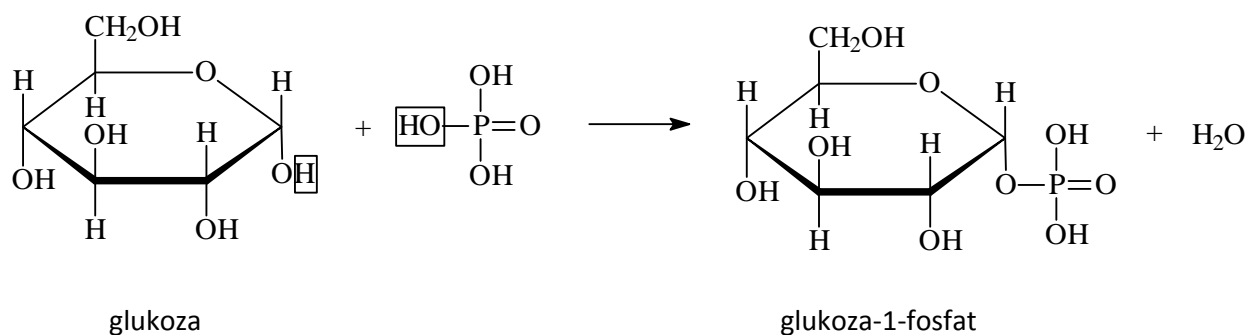
2. Redukcija – pri redukciji karboonilne grupe, nastaju šećerni (polihidroksilni) alkoholi.

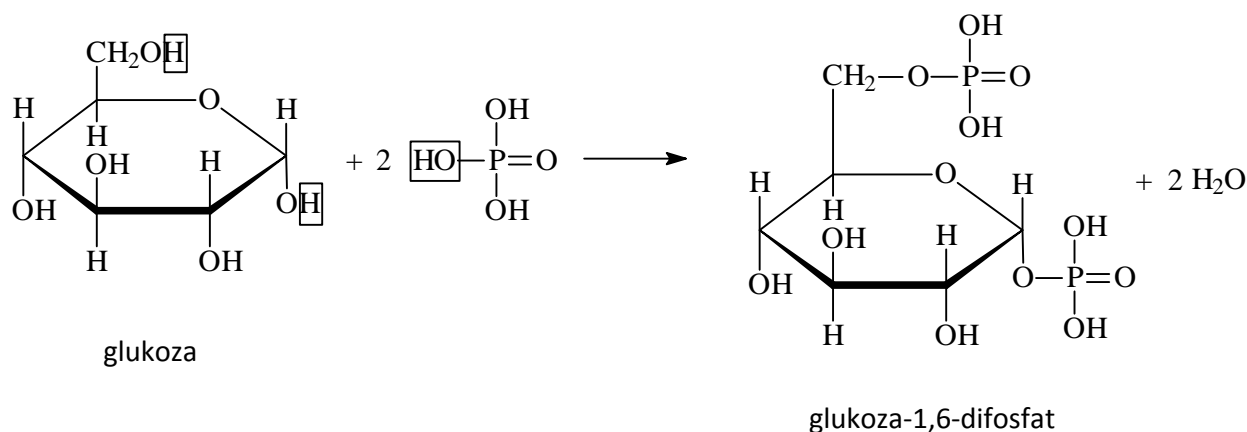

VIDEO 6

OGLED 6 : SANIVALOVA REAKCIJA (DOKAZIVANJE FRUKTOZE)

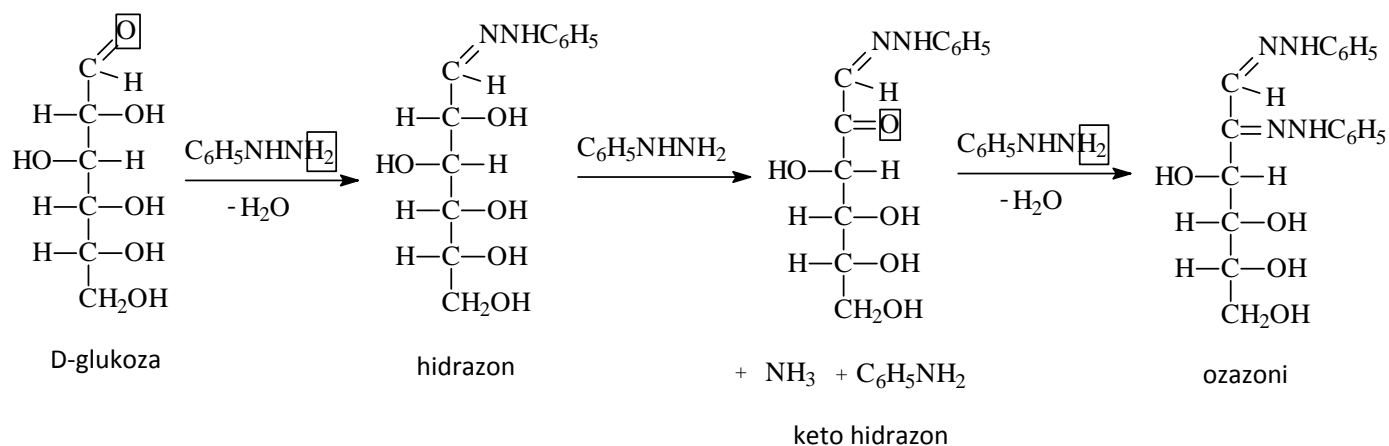
3. Esterifikacija – Hidroksidne grupe monosaharida se mogu esterifikovati, pri čemu nastaju šećerni estri. Reakcija između piranoznih monosaharida i fosforne kiseline, može se izvršiti na prvom C-atomu, na šestom C-atomu ili istovremeno i na prvom i na šestom.

4. Ozazonska reakcija – reakcija između monosaharida i fenilhidrazina u slaboj kiseloj sredini pri povišenoj temperaturi pri čemu nastaju ozazoni žute boje. Proces se odvija u tri faze:

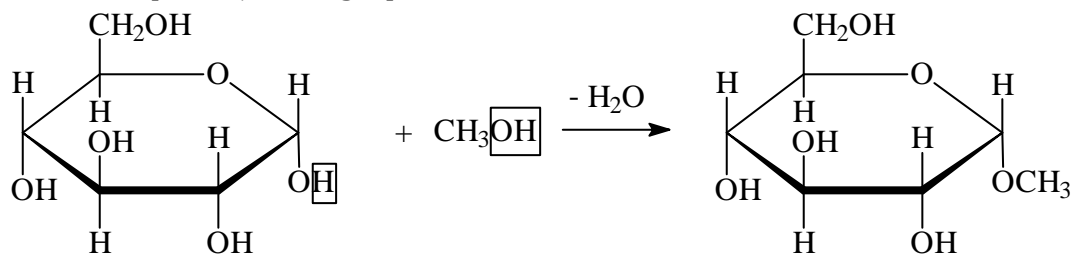
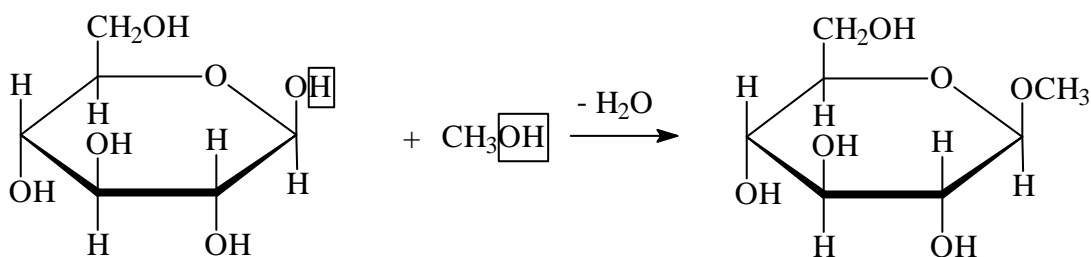
- Aldehidna grupa aldoze reaguje sa 1 molekulom fenilhidrazina i nastaje hidrazon.
- Reaguje $-OH$ grupa sa 2. C-atomom sa fenilhidrazinom i nastaje keto hidrazon pri čemu se izdvaja NH_3 i anilin.
- Reaguje keto grupa i fenilhidrazin pri čemu nastaje ozazon.

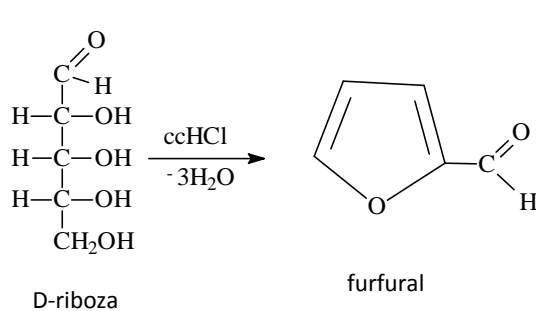
I ketoze reaguju sa fenilhidrazinom samo je sledeći redosled:

- Prvo reaguje keto grupa (sa 2. C-atomom) sa jednim molekulom fenilhidrazina.
- Primarna $-OH$ grupa (sa 1. C-atomom) pri čemu nastaje aldehidna grupa.
- Aldehidna grupa reaguje sa 3. molekulom fenilhidrazina i nastaje ozazon.

5. **Stvaranje glikozida** – monosaharidi u poluacetalnom obliku reguju sa alkoholima i grade acetale koji daju **glikozide**, a veza se naziva **glikozidna**. Grade se dva glikozida u zavisnosti od položaja -OH grupe na anomernom C-atomu.

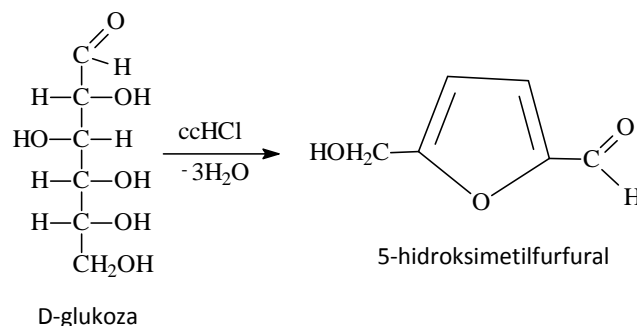
 α -D-glukopiranoza α -metil-D-glukozid β -D-glukopiranoza β -metil-D-glukozid

6. **Reakcije sa mineralnim kiselinama** – koncentrovana hlorovodonična i sumporna kiselina reaguju sa monosaharidima i daju nezasićen ciklični aldehid **furfural** ili derivate furfurala.

D-riboza

furfural

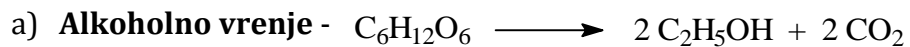

D-glukoza

5-hidroksimetilfurfural

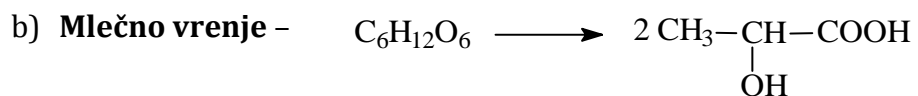
VIDEO 7**OGLED 7 : DEHIDRATACIJA ŠEĆERA****VIDEO 8****OGLED 8 : MOLIŠOVA REAKCIJA**

7. Reakcije vrenja – monosaharidi podležu reakcijama vrenja.

VIDEO 9

OGLED 9 : ALKOHOLNO VRENJE ŠEĆERA

UGLJENI HIDRATI – MONOSAHARIDI – pitanja i zadaci

1. Definicija ugljenih hidrata.
2. Podela ugljenih hidrata prema složenosti.
3. Šta su monosaharidi?
4. Podela monosaharida prema broju C-atoma.
5. Strukturnim formulama napisati predstavnike svih aldoza i ketoza.
6. Fisherovim formulama napisati predstavnike svih aldoza i ketoza.
7. Definicija epimera sa primerom.
8. Definicija enantiomera sa primerom.
9. Šta je hiralan centar (asimetričan C-atom)?
10. Hejvortovim formulama predstaviti ciklične oblike D-glukoze.
11. Hejvortovim formulama predstaviti ciklične oblike D-riboze.
12. Hejvortovim formulama predstaviti ciklične oblike D-fruktoze.
13. Šta su anomeri i dati primer.
14. Šta je mutarotacija i zbog čega se javlja?
15. Šta su deoksi-šećeri?
16. Napisati predstavnike deoksi-šećera.
17. Šta su amino-šećeri?
18. Napisati predstavnike amino-šećera.
19. Napisati fizičke osobine monosaharida.
20. Oksidacija monosaharida.
21. Redukcija monosaharida.
22. Esterifikacija monosaharida.
23. Ozazonska reakcija monosaharida.
24. Stvaranje glikozida i glikozidne veze.
25. Reakcija sa mineralnim kiselinama.
26. Vrste vrenja i napisati reakcije.